

Konstitusiya hər bir dövlətin hüquqi və siyasi sisteminin təməlini təşkil edən ali normativ sənəddir. O, yalnız hüquqi çərçivə deyil, həm də dövlətin kimliyini, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını, idarəetmə prinsip və dəyərlərini müəyyən edən fundamental bünövrədir. Azərbaycanın müasir konstitusiya quruculuğu bir əsrdən çox müddətə yayılmış tarixi və siyasi mərhələlərin nəticəsi olaraq formalaşmışdır.

1918-ci ildə qurulmuş Azərbaycan Xalq Cumhuriyəti Şərqdə və müsəlman dünyasında ilk parlamentli respublika kimi tarixə düşdü. Qısa ömürlü olmasına baxmayaraq, Cumhuriyət hüquqi dövlət quruculuğuna dair ciddi təşəbbüslerle çıxış etdi. Dövlət idarəciliyinin əsaslarını müəyyənleşdirən normativ aktlar qəbul olundu, müstəqil məhkəmə sistemi yaradıldı və konstitusiya layihəsi üzərində iş aparıldı. Lakin 1920-ci ildə bolşevik işğalı nəticəsində bu proses dəyandırıldı və Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının tərkib hissəsinə çevrildi.

Sovet dövründə 1921, 1937 və 1978-ci illərdə qəbul olunmuş konstitusiyalar SSRİNin ideoloji təsiri altında hazırlanmışdı. Xüsusilə 1978-ci il Konstitusiyası formal olaraq Azərbaycan SSR-in suverenliyini bəyan etsə də, reallıqda siyasi, iqtisadi və hüquqi müstəqillikdən uzaq idi. Bu dövrdə konstitusional hüquqlar kağız üzərində mövcud olsa da, faktiki tətbiqi məhdud idi.

Azərbaycanın hüquqi dövlət və milli suverenliyə doğru real dönüşü 1991-ci ildə müstəqilliyin bərpasından sonra baş verdi. Lakin bu dövr ciddi çağırışlarla müşayiət olunurdu: hüquqi bazanın olmaması, institutional qeyri-sabitlik, iqtisadi və siyasi böhranlar. Məhz beş bir şəraitdə, ümummilli lider Heydər Əliyev xalqın çağırışını ilə 1993-cü ildə siyasi hakimiyətə qaydı və qısa zamanda dövlətçiliyin əsaslarını möhkəmləndirməyə başladı.

Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə Azərbaycan Respublikasının ilk müstəqil Konstitusiyası qəbul olundu. Bu sənəd xalqın suveren iradəsini, hüquqi dövlət quruculuğunu və demokratik prinsiplərə sadıqlığını əks etdirirdi. Konstitusiya müasir hüquq sistemimizin əsasını təşkil etməklə, xalq hakimiyəti, qanunun alılıyi, hakimiyətin bölünməsi, insan hüquqları və sosial rifah prinsiplərini təsbit etdi.

Heydər Əliyev Konstitusiyanın hazırlanmasına şəxşən rəhbərlik etmiş, onun hər bir müddəasının xalqın iradəsinə və dövlətçilik prinsiplərinə uyğun formalşamasına nəzarət etmişdir. Onun siyasi əzəqqörenliyi sayəsində hüquqi və konstitusional əsaslar formalşadırı və bu əsasda müstəqil dövlətin inkişafı mümkün oldu. Ümummilli liderin dediyi kimi: "Müstəqillik bizim ən böyük sərvətimizdir. Bu sərvəti qoruyub saxlamaq və gelecek nəsillərə ötürmək hər birimizin borcu"dur.

Onun dövlətçilik fəlsəfəsi, milli maraqlarla əsaslanan hüquq sistemi qurmaqla yanaşı, suverenliyin və sosial ədaletin de hüquqi əsaslarını möhkəmləndirdi. Konstitusiya onun rəhbərliyi ilə təkcə hüquqi sənəd deyil, milli həmçərlik, sabitlik və sosial ədalet prinsipinə əsaslanan dövlət modelinin bünövrəsinə çevrildi. Prezident İlham Əliyev bu strateji kursu daha da inkişaf etdirərək, Konstitusiyanın tətbiqini praktik müstəviye keçirdi və hüquqi dövlətin dayanıqlığını gücləndirdi. Onun rəhbərliyi ilə məhkəmə-hüquq sisteminde islahatlar, elektron hökumət quruculuğu və şəffaf idarəetmə mexanizmləri tətbiq olundu. Prezidentin tez-tez qeyd etdiyi kimi: "Azərbaycanın gələcəyi müstəqillik və suverenlik üzərində qurulub. Bu dəyərlərə əbədi və dönməzdirdi."

Xüsusilə 2020-ci ildə baş vermiş 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində Azərbaycanın ərazi bütövülüyü bərpa olundu. Bu tarixi qələbə Prezident İlham Əliyevin siyasi iradəsinin, strateji baxışının və Konstitusi-

Hüquqi dövlət quruculuğunda Konstitusiya və qazanılan suverenlik

yanın təsbit etdiyi suveren hüquqların gerçəkliliyə çevrilmesinin nümunəsi oldu. 2023-cü ilin sentyabrında həyata keçirilən lokal antiterror tədbirleri isə Azərbaycanın tam suverenliyini təmin etdi. Bu hadisələr, beynəlxalq hüquq çərçivəsində Azərbaycanın konstitusyon hüquqlarının bərpası kimi qeydənləndirilir.

İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə təkcə hərbi və siyasi sahədə deyil, beynəlxalq münasibətlərdə də Azərbaycan güclü mövqə əldə etmişdir. O, Türk Dövlətləri Təşkilatı, BMT, Qoşulmama Hərəkatı və Avropa İttifaqı kimi beynəlxalq platformalarda Azərbaycanın maraqlarını prinsipi ilə qətiyyətlə müdafiə edən bir lider kimi tanınır. Xüsusilə, Qarabağ zəfərindən sonra Azərbaycanın mövqeyi daha da güclənmiş və İlham Əliyev bu uğurları beynəlxalq hüquq və Konstitusiya prinsipləri çərçivəsində əsaslandıraraq təqdim etmişdir. Onun "Böyük Qayıdış", rəqəmsal dövlət, yaşıl enerji siyaseti və azad edilmiş ərazilərdə konstitusyon idarəetiliyin qurulması ilə bağlı təşəbbüsleri dövlətin hüquqları, təhsil və səhiyyə xidmətlərinə çıxış, ailə institutunun qorunması, sosial müdafiə və bərəber imkanların yaradılması bu hüquqi sənəddə geniş şəkildə əksini tapmışdır.

Konstitusiyanın 16-ci, 38-ci və 41-ci maddələri əhalinin rifahının dövlət tərəfindən təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir.

Son illərdə ölkədə həyata keçirilən sosial siyaset bu müddəaların real icrasını təmin etməkdədir. Əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirmək məqsədilə minimum əməkhaqqı ardıcıl şəkildə artırılmış, natura formasında verilən sosial yardımalar (ərzaq yardımaları, ev təsərrüfatı dəstəyi və s.) genişləndirilmişdir. 2001-ci ilde müqayisədə yoxsulluq səviyyəsi 11,3 dəfə azalmış və 2024-cü ildə 5,3 faiz təşkil etmişdir. Əhalinin adambəşinə düşən orta aylıq gəlirləri və xərcləri de artım tendensiyası göstərmişdir.

İşgaldən azad olunmuş ərazilərə "Böyük Qayıdış" programı çərçivəsində konstitusyon hüquqlarının bərpası ilə yanaşı, sosial əminat və yaşayış şəraitinin de təmin olunması diqqət mərkəzində saxlanılır. Prezident İlham Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə bu proses dövlət prioritetlərindən birinə çevrilmiş və strateji yol xəritəsi səviyyəsində icra olunmağa başlanılmışdır. Zəngilanın Ağalı kəndində tətbiq edilən "Ağılı kənd" konsepti, Füzuli, Şuşa, Laçın, Cəbrayıllı və Tərtər rayonlarında reallaşdırılan infrastruktur layihələri - məktəblər, xəstəxanalar, yollar, su və enerji xətləri - əhalinin ləyqətli həyat şəraitinə qayğılığını təmin edir. Bu ərazilərə qayidian sakinlərə birdəfəlik köç və məişət yaradımla ilə yanaşı, daimi sosial əminatlar da təqdim olunur.

Bununla yanaşı, Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə "yaşıl enerji zonası" konsepti işğaldən azad edilmiş ərazilərdə tətbiq edilir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarında güneş və külək enerjisi stansiyaları inşa olunur. 2024-cü ilin iyun ayında Laçın və Cəbrayıllı rayonlarında yeni güneş elektrik stansiyalarının teməli qoyulmuş və xarici in-

vestorlarla əməkdaşlıqlar dərinləşdirilmişdir. Eyni zamanda, azad edilmiş ərazilərdə ilk dəfə olaraq "yaşıl kənd təsərrüfatı" modellərinin tətbiqinə başlanılmış, suvarma sistemləri və aqroparklar müasir texnologiyalar əsasında qurulmuşdur. Bölgədə həmçinin ədliyyə, vergi və gömrük sistemlərinin rəqəmsallaşdırılması, elektron idarəetmə modullarının tətbiqi ilə konstitusional idarəciliyin təmin olunmuşdur. Bütün bu layihələr yalnız sosial rifah deyil, həm də konstitusional suverenliyin ekoloji, iqtisadi və institutional əsaslar üzərində möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Dövlət Statistika Komitəsinin 2024-cü il üzrə ev təsərrüfatları bütçələri tədqiqatının nəticələri göstərir ki, kənd və şəhər ərazilərində həyat səviyyəsi yüksəlmışdır. Əhalinin gəlirlərinin artması fonunda ümumi istehlak xərcləri de artmaqdadır, qida məhsullarına çəkilən xərclərin xüsusi çəkisinin azalması isə qeyri-qida malları və xidmətlərə çıxış imkanlarının genişləndirilməsini göstərir. 2024-cü ildə 600,1 manatdan yuxarı istehlak xərclərinə malik olan əhalinin təbəqəsindən payı 15,2 faizə çatmışdır ki, bu da maddi rifah səviyyəsində müşahidə olunan yüksəliyi təsdiqleyir.

Bütün bu tədbirlər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş sosial dövlət və rifah prinsiplərinin uğurla həyata keçirildiyini və hüquqi dövlətin sosial funksiyasının vətəndaşların həyatında konkret nəticələr doğurduğunu əyani şəkildə səbüt edir.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə son illərdə həyata keçirilmiş sosial islahatlar - minimum əməkhaqqının artırılması, "DOST" xidmətlərinin yaradılması, ünvanlı sosial yardımaların genişləndirilməsi, şəhid ailələri və mühərbiə veteranlarına verilən sosial əminatlar Konstitusiyaya tam uyğun olaraq reallaşmışdır. Xüsusilə, 44 günlük Vətən müharibəsində iştirak edərək şücaət göstərmiş şəxslərə "Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı" fəxri adı verilmiş və onlar dövlət tərəfindən xüsusi statusla təmin olunmuşdur. Bu qəhrəmanlara aylıq təqəüdlər, pulsuz menzil və sosial müdafiə tədbirleri təqdim edilmiş, əməkçinin onların ailə üzvlərinə də güzəştlər tətbiq olunmuşdur. Bu tədbirlər yoxsulluğun azaldılması, sosial ədaletin təmin olunması və dövlətin sosial funksiyasının Konstitusiyası çərçivəsində reallaşdırıldılığını göstərən nümunəvi addımlardır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası bu gün müstəqil dövlətçiliyimizin hüquqi zəmanəti olmaqla yanaşı, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təminatçısıdır. O, həm hüquqi dövlətin, həm də vətəndaş cəmiyyətinin əsasını təşkil edir. Bu sənədin qüvvəsi təkcə hüquqi sistemlə məhdudlaşdır, həm də milli ideologiyanın, dövlətçilik fəlsəfəsinin və strateji sabitliyin daşıyıcısıdır.

Heydər Əliyevin dövlətçilik strategiyası və İlham Əliyevin qətiyyətli rəhbərliyi sayəsində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının sadəcə qanunlar toplusu deyil, milli iradənin, suverenliyin və inkişafın hüquqi teməli olmuşdur. Ümummilli liderin bu sahədə dediyi sözlər Konstitusiyanın məhiyyətini özündə tam ehtiva edir: "Azərbaycanda hakimiyətin mənbəyi xalqdır və hər bir hakimiyət ancaq xalqın iradəsi əsasında əldə oluna bilər."

Fərid Xasayı
Azərbaycan Respublikası Dövlət
Statistika Komitəsinin
Həyat keyfiyyətinin statistikası
şöbəsinin
aparıcı məsləhətçisi